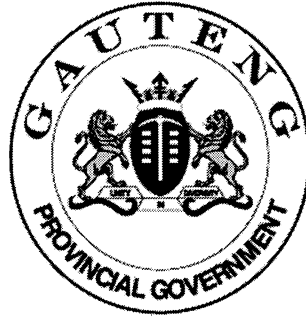

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN

FEBRUARY / MARCH
FEBRUARIE / MAART

2005

SESOTHO PUO YA LAPENG
BOEMO BO PHAHAMENG

(Pampiri ya Bobedi)

HG

111-1/2

SESOTHO FIRST/PRIMARY LANG HG: Paper 2

11 pages

111 1 2

HG

X05

COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI

LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG

HLAHLOBO YA MAKGAOLAKGANG

**SESOTHO PUO YA LAPENG
BOEMO BO PHAHAMENG
(Pampiri ya Bobedi)**

NAKO: dihora tse 3

MATSHWAO: 100

DITAELO:

- Pampiri ena e na le dikarolo tse THARO e leng karolo A, B, le C.
- Karolong A o tlamehile ho araba Potso 1
- Ho Potso 2 kgetha mme o arabe dipotso tse PEDI ho dithothokiso tse nne tse qotsitsweng.
- Karolong B kgetha potso e le nngwe feela, mme le ho C. Kgetha potso e le nngwe.
- Dipotsong tse pedi tseo o di arabang ho karolo B le C e nngwe e be ya dipotso tse kgutshwane ha e nngwe e le ya moqoqo.
- Kgetha dipotso tsa hao ka hloko.

**KAROLO YA A
DITHOTHOKISO**

POTSO 1

O tlamehile ho araba potso ena:

Bala thothokiso e latelang o ntano araba dipotso tse botsitsweng:

BOPHELO	
Ba lena lefatshe bophelo bo thata, Bo tletse dirame le tsona ditlala, Bo tletse le mafu a hlooho le mala;	3
Bo tletse hape dintwa tse ngata, Mehlaleng ya tsona ho wele bongata: Dipekeule le yona metlola, Bana ba bona ba lla ho tlola, Metsi a tswai a tswa ka bongata.	6
Ho la hodimo ho teng manna, Lelese le siyo, ha ho sekoboto; Mangeloi : bana, basadi, banna, Bohle ka lere ba ja setoto	9
Ha ho na mafu, dintwa le tsona, Ke nala ka mehla, kgotso le lerato.	12

Mathe-malodi : E.A.S. Lesoro

1.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe, hobaneng o realo?

(2)

- 1.2 Ke letshwao lefe la bothothokisi le sebedisitsweng moleng wa pele? (1)
- 1.3 Meleng ya 1-8 sethohokisi se sebedisitse raeme. Ke ya mofuta ofe? (1)
- 1.4 Qolla mola moo ho fumanwang phetapheto. Ke phetapheto ya mofuta ofe? (2)
- 1.5 Ka tlohelo (elipse) ho bolelwa eng, mme mohlala wa yona ke ofe thothokisong ee? (2)
- 1.6 Ho bolelwa eng ka **dipekeule**. (2)
- [10]**

POTSO 2

Potsong ena ho qotsitswe dithothokiso tse nne, kgetha mme o arabe tse PEDI feela.

Tlhaka ya Basotho : P. T.P.K Maboea

2.1 Bala ditemathothokiso tsena o ntano araba dipotso:

Serobebe mohlaka ditshiba, Bokgabo ba mmele wa sona; Sefate ho hloka dithungthung, Palesa tsa moqhaka wa botle, Bokamoso ba ngatafalo ya yona, Mohlalani ya tswetseng kgapo, Rumo le thebe di hlohilwe.	5
Eo ke nna, mora ntate, Ke wena kgaitsemi le moena.	
Kajeno re apotswe tsohle re tsotse, Bohlaswa bo hlobodisitse, Bohlaswa bo beilwe pepeneneng, Ke ba podi, mmamesana poeyana, Re senotswe, re lahlehetswe; Lekang matsapa ohle ho kgutlisa Botho ba rona, re felle, re tene, Botho ba rona bo apeswe kobo.	10 15
Ke bua le wena, ngwana ntate, Mmamele, o akofe nako e dumela.	
Mphe semeremere le tshea ke tene, Ntho ena e merokoroko e ntsieditse, E a nkimela, e mpolaisa motjheso, Nka thethana ke ena, o pate bofeela, Mesehoseho ena e o tsieditse, E o rona o fellwe ke bosotho; Nthwese kola sa lebollo , ke rutehe, Hoba se tshetsa botho le tlhompho.	20 25

Tlisa tlotlo la ka, ngwana ntate,
Ke kgabe, ke rwale botho ba ka.

- 2.1.1 Hlakisa bohlokwa ba kgefutso meleng e meraro, temeng ya bobedi. (3)
- 2.1.2 Qolla mela moo ho sebedisitsweng matshwao ana a bothothokisi:
- (a) tlohelo (elipse) (1)
(b) mola o tswelang (enjambamente) (1)
- 2.1.3 Phetapheto ya sebopeho e sebedisitswe meleng efe? (2)
- 2.1.4 Mekgabiso ya puo e latelang e fumanwa meleng efe?
- (a) Pebofatso (1)
(b) Mothofatso (1)
- 2.1.5 Bolela ntho tse THARO tseo ho thweng di lahlehetse Basotho thothokisong ena. (3)
- 2.1.6 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? (1)
- 2.1.7 Ho ya ka wena molaetsa wa thothokiso ee ke ofe? (2)
- [15]

2.2. Bala ditema tse latelang o ntano araba dipotso

Botle, na o pinyane mang? Na moelelo wa hao ke ofe? Ekaba o hlaoswa o hlalosehe? Menyabuketso ya hao ke efe? Tsebe ke e sekehile ho utlwa, Tsebe seo Botle o leng sona.	5
Botle, o bokgabane , o a kgaba, O shweshwe, o rwetse botle, O kgabisitse lefatshe, le kgabile, O rwetse ditholwana tsa molemo, Tholwana tsa ho itjalla botle, Ho ba mahetlathebe le toka: Mokadi wa toka o o kgabisitse.	10
Moqhaka wa boikokobetso O dikile mahetla a Botle, Botle ke mohau, bo a hauhela, Ke lerato, le rata tsohle, Ke mamello, bo mamella tsohle, Menyaka, ditshetlo le dillo, Botle bo iphuparetse toka, Bo ila leeme, bo a le nyonya, Bo mafolofolo, bo a akofa,	15 20

Ke kweetsa e utlwisiswang, Hobane e tletse bohamoqa, Botle bo jere boqitolo, Bo tshepahala ho tsohle, Botle ke kgotsofalo, Ke molapo o kollang metsi A tlhompho le boikokobetso, Ke mpho ya tlhaho e se boiketsetso.	25 30

- 2.2.1 Sehlooho sa thothokiso ee ke sefe? (2)
- 2.2.2 Meleng e mene temeng ya pele ho sebedisitswe lebotsi. Hobaneng? (2)
- 2.2.3 Phetapheto e hlahellang moleng wa boraro ke ya mofuta ofe? (2)
- 2.2.4 **Bo ila leeme bo a le nyonya.** Ke mokgabiso wa puo ofe o sebedisitsweng moo? (2)
- 2.2.5 Kgefutso e fumanwang moleng wa 16 ke e bitswang ka bitso lefe? Mesebetsi e mmedi e meholo ya mofuta oo wa kgefutso ke efe? (3)
- 2.2.6 Hlalosa mola wa 5 le 6 ho ya ka kutlwisiso ya hao? (2)
- 2.2.7 Fana ka mela moo re fumanang mola o tswelang (enjambamente) (2)
- [15]**

2.3 Bala qotso e latelang o ntano araba dipotso.'

Kajeno ke kajeno	
Bohang hle, re tedise mahlo, Hloohong ha se moriri ke boditsi; Kgaitsemi o lebetse le ho tutuela, O jele difolere, dimoha le moya, Ke botutubala ratsale ke kgumame, Tlase tsona ho hlaha difate tjee, Mmao o hlile o marung ke dibapolo, Empa joo, motho a tla hlotsa enwa! Lebala lona athe ha se bosehla na? Homme tshosobano ya sefahleho na? Ke maswebeswebe sa meseho ya thethana Kajeno ke kajeno.	3 6 9 12

Totobatso bokgeleke ba bothothokisi bo bopang qotso ena e ka hodimo. Sebedisa dihlooho tse latelang ho tshehetsa dintlha tseo o di qollotseng thothokisong:

- 2.3.1 Mola wa thothokiso
- 2.3.2 Kgokahanyo ya mela
- 2.3.3 Kgetho ya mantswe

2.3.4 Mekgabiso ya puo

2.3.5 Karaburetso

[15]

2.4 Bala ditemana tse latelang o nto araba dipotso.

Ke Daggakraal

Motsamai, isa mahlo naheng o bone, O bone ha naha e ikgabetsa, E kgabile kang e se matekwane? Ana ke a molemo , a phedisang,	3
Ke la heso leo la matekwane, Na ha se ka lebitso matekwaneng? Ke ka lona e se ka diketso, Ke a o rata, o kgabile ka diketso,	6
Joo, botle ba maralla a o dikileng, Tsona diphula tseo tse alehileng, Dikgohlo di a phatsima ke jwang, Baholo ba re sehetse kgubung.	9
	12

- 2.4.1 Na botemengata bo teng moleng wa 1? Bo hlaha ka lentswe lefe? Hobaneng? (3)
- 2.4.2 Moleng wa 4 ho teng lentswe le tlohetsweng. Ke lefe mme le tlohetswe ka morero ofe? (2)
- 2.4.3 Moleng wa 3 ho sebedisitswe lebotsi. Hobaneng? (2)
- 2.4.4 Meleng ya 3 le 4, ho teng tarakanyo. Hlalosa tarakanyo ena ka mokgwa oo e hlahang ka ona (3)
- 2.4.5 Ha mongodi a bua ka matekwane, na ruri o bua ka kgomo ya fatshe? (1)
- 2.4.6 "Matekwaneng" Ke lebitso la eng? (1)
- 2.4.7 Moleng wa 9 ho fumanwa karaburetso. Ke ya mofuta ofe? (2)
- 2.4.8 **Dikgohlo di a phatsima ke jwang.** Ke mokgabiso ofe wa puo? (1)

[15]

MATSHWAO A KAROLO YA A:10 + 30 = [40]

**KAROLO YA B
TSHWANTSHISO**

Kgetha potso e le NNGWE feela karolong ena. Ha o araba potso ya dipotso tse kgutshwane ho karolo B o tlameha ho araba potso ya moqoqo ho karolo C, **kapa** ha o kgetha potso ya moqoqo karolong ena o tla araba potso ya dipotso tse kgutshwane ho karolo C.

POTSO 3

Leru le lefubedu – T.W.D.Mohapi

3.1 Bala qotso ena ka hloko ebe o araba dipotso tse botsitsweng.

Ke Thaba Bosiu ha Moshweshwe, mme o tswa ka tlung ho kgahlanyetsa Masopha le Sekgonyana. Moshweshwe o bua a le mong.

Moshweshwe: Mona lefatsheng ntho e kgolo ke tebello....re robala re lebelletse hore tsa ka moso e tla ba tse monate. Ka mohlomong ho be jwalo...ka mohlomong ho se phethahale jwalo. Ee, leru le lefubedu la lerole le tlang ho hlaha ka botjhabela, le nohang ho tla ha ditjhabana tse matla, tse ratang ntwā. Ee, kgotso re a e batla, empa setjhaba sa Basotho se senyenyane ha kaale se tla qhalanngwa seka mohodi ha o apoha letsatsing la hoseng; se tla tlatlapuwa mme se futsanehe; tlala e tla solla le diphula, maralla le metsana. Ka lebaka la tlala, bontate ba tla ja bana ba bona, metswalle e tsohelane matla, bana ba motho ba hloyane, mme bara ba bolaye bontata bona.

Ho jwalo kajeno. Ke lebelletse Masopha le Sekgonyana ho tla tshohla le bona kidibitla ena e mahetleng a ka. Kgotso e kae ha esale leru lena le lefubedu le fihla? Moedi wa naha ya setjhaba sa ka o ya o ntse o honyela seka kgudu e honyetsa hlooho, empa ona ha o hlahise hlooho hape, o nyamella ruri. Mohokare e batla ho iketsa sera ho nna, re tla nwa kae ha re arolelana metsi, athe Phuthiatsana e fepela bana le ditsuonyana feela....?

- 3.1.1 Ditaba tsee di etsahala Thaba Bosiu ha Moshweshwe .Bohlokwa ba Thaba-Bosiu ke bofe historing ya setjhaba sa Basotho. (2)
- 3.1.2 Qotsong ena Moshweshwe o bua a le mong. Bolela ka dintlha tse THARO tsa bohlokwa ba boipuiso ba mophetwa. (3)
- 3.1.3 **Mona lefatsheng ntho e kgolo ke tebello.** Ke sefe seo Moshweshwe a neng a se lebelletse bophelong bohle ba hae? (2)
- 3.1.4 **Mohlomi o ne a etelwe ke badimo ba mmontsha Leru le lefubedu la lerole.** Leru le lefubedu leo le ne le dupa ketsahalo efe? (2)
- 3.1.5 Mohlomi eo o ne a tumme ka eng? (2)

- 3.1.6 Mongodi wa tshwantshiso o sebedisitse mekgabisopuo efe moo.
- (a)**se tla qhalanngwa seka mohodi ha o apoha letsatsing la hoseng** (2)
- (b)**tlala e tla solla.....** (2)
- 3.1.7 Ke lebelletse Masopha le Sekgonyana ho tla tshohla le bona kidibitla ena e mahetleng aka.
- (a) **Kidibitla** eo Moshweshwe a buang ka yona moo ke eng? (2)
- (b) Mathata a bakilweng ke **kidibitla** a qetelletse a rarollotswe jwang? (2)
- 3.1.8 Masopha le Sekgonyana ba hlahellang qotsong moo ba amana jwang le Moshweshwe? (1)
- 3.1.9 **Mohokare e batla ho iketsa sera ho nna....** Ka mantswe aa Moshweshwe o hlalosa maemo afe a ditaba? (2)
- 3.1.10 Na mantswe a qotsong e ka hodimo a ile a phethahala diketsahalong tsa tshwantshiso ee. Hlalosa (3)
- 3.1.11 Tshwantshisong ena re bontshwa ka moo setjhaba sa Basotho se hlekefetswang naheng ya sona ke ditjhaba tse ding. Na ebe ke toka ha dinaha tse matla di hlekefetsa tse ding. Fana ka maikutlo a hao. (3)
- 3.1.12 Qotsong Moshweshwe o bua ka moedi. Moedi oo o pakeng tsa dinaha dife? (1)
- 3.1.13 Ho ya ka mefuta ya baphetwa tshwantshisong, Moshweshwe ke mofuta ofe wa mophetwa. Kgetha karabo e nepahetseng ho tse tharo tse ka tlase.
- (a) Mohlohleletsi
- (b) Molwantshi
- (c) Molwantshuwa. (1)
- [30]

KAPA

- 3.2 Moshweshwe: Makwanyane, o tsebe mme o ithute hore ha kgotso e rena re itokisetsa ntwana, mme ha ho lwanwa re lwanela kgotso.

O ipapisitse le buka/ tshwantshiso, bontsha ka moo morena Moshweshwe a ileng a leka ho bolokela Basotho naha ya bona ka kgotso, e seng ka ntwana.

MATSHWAO A KAROLO YA B: [30]

KAROLO C
PADI
POTSO 4

Araba potso e le NNGWE feela. Ha o kgethile ya dipotso tse kgutshwane karolong ya B ka hodimo, mona araba ya moqoqo. Ha o kgethile ya moqoqo karolong ya B ka hodimo mona araba ya dipotso tse kgutshwane.

MEHALADITWE HA E EKETHEHA – T. MAFATA

4.1 Bala diqotso tse latelang o nto araba dipotso.

Qotso A

Mmakgama le Mmatheko ba tlalwa ke thabo e kgaphatsehang ha ba utlwa ka tsa qeto ya banna ba bona. Ba ipotsa na Mofifi ebe o ne a potile Mafikeng ka kae hore a tle a qetelle a mo kgodisitse ka bohlokwa ba thuto ya sekolo. Ba tsota maqiti a Mofifi esita le malebana le ho kenyeletsa Dipuo nakong eo a buisanang le Mafikeng, mme ba kgothala ha e le moo e ne eka le yena ngwananyana enwa wa bona taba ya hae e ne e lokisitswe.

Ho tloha mona ha ikakgelwa boitokisetsong ba nako ena ya bohlokwa, ya ho ruta bana. Mmakgama le Mmatheko ba ikopanya sesadi mme ba etsa makgobonthithi a ho thusa banna ba bona ho rekela bana diphahlo. Ho ne ho hloka hla dintho tse ngata ruri, ka ha nakokgolo eo kapeso e kgethehileng ya bana e ne e ntse e beheletswe ka thoko. (Ngwananyana ha a ne a ena le mesenyana e meraro feela, moshanyana a ena le kobo le tsheha, e ne e ye ebe ho nepahetse, dintho di itsamaela hantle.) Bothatanyana bona ba kapeso, mmoho le a mang, ha bo ipetsa, ba phakisa ba thetla boikemisetso ba motho ka mong tlhophisetsong ena ya bokamoso ba bana. Ho temeka ha mangole a Mafikeng hodima morero ona ha be ho se ho itobatsa mme ho mo tshekela ka thoko ho ba bang. Lekgonono la hae malebana le morero la hla la qaqa ha a phehella ho lla ka ho re jwale ba senyehelwa ke tjelete ka lebaka la ntho e seng bohlokwa hakaalo. Ka hoo, Mofifi le Mmakgama le Mmatheko ba be ba se ba rera ho mo behella ka thoko dithokong tseo ba kgonang ho di kwala ba le bang; ba re ba tswafa ho nna ba dubadubana le yena, esere a teneha ho feta moo mme a ba busetsa tetete.

- 4.1.1 Mmakgama le Mmatheko ba bonahala ba thabile qotsong ena. Se ba thabisitseng ke sefe? (2)
- 4.1.2 **Boitokisetso** boo ho buuwang ka bona moo ke bofe? (2)
- 4.1.3 Qotsa / qolla lentswe le nang le moelelo o tshwanang le **maqiti** temeng ya bobedi (1)
- 4.1.4 Dipuo ya hlahellang qotsong mona o amana jwang le Mmakgama? (2)
- 4.1.5 Tabeng ya kapeso ya bana, eka kgethollo e teng pakeng tsa bashanyana le banana. Na ebe ho jwalo? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.1.6 Maikutlo a Mafikeng ke afe mabapi le sekolo? (2)

- 4.1.7 Ditaba tsa pale ena di etsahala motseng ofe naheng efe? (2)
- 4.1.8 ... a ba busetsa tetete.
Ho bolelwa eng ka mantswe aa? (2)
- 4.1.9 Mofifi o ne a kgothalletse morero wa boMmakgama. Lebaka la hae la ho ema le bona ke lefe? (2)
- 4.1.10 Bothata ba ho itsheka ha Mafikeng boMmakgama ba bo lwantshitse jwang? (2)
- 4.1.11 Ke ka baka lefe Mafikeng a leng lekgonono tjee ha ho kengwa bana sekolo. (2)
- 4.1.12 O utlwisisa eng ha ho thwebothata....ba phakisa ho thetla boikemisetso.... (2)

Qotso B

Ha a qeta ho inahana ka mokgwa ona, kelellong ya hae ha fihla maikutlo a mang, a batlang a tebile ho feta ao a neng a se a a hlahlobile malebana le ho hana sekolo ha boKgama. A utlwa ho re a ke a hetle matla a tikoloho ya habo ka kakaretso hodimo bashanyana bana. Yaba o fihlela hore, ka thoko ho tshusumetso e bakwang ke setjhaba ka mekgwa le ditlwaelo tsa sona, sebaka sa bona e ka re se laola kelello ya motho le boikutlwisiso ba hae, mme se tlama motho ho sebetsa ka thata hore a tle a qetelle a latela maikutlo a tswang ka ntle ho sona. Esita le boKgama o ne a lebeletse hore ba tla tla phethahatsa tsa bohlaledi ba bona ho sona mohla ba seng ba rutehile. Le ha ho le jwalo, kutlwisiso ena ka tikoloho ya bona ya se ke ya mo nyahamisa; a rera hore o tla tswela pele ho lwanela seo a bonang se lokela ho etswa.

- 4.1.13 Motho enwa ya ntseng a ja masapo a hlooho moo ke mang? (1)
- 4.1.14 Tikoloho ena eo mophetwa enwa a buang ka yona, na e na le seabo ho haneng sekolo ha boKgama? Nnetefatsa karabo ya hao ka ntlha e hlahang paleng ena. (3)
- 4.1.15 Ke mokgwa / tsela efe eo mophetwa enwa ya ntseng a thuisa mona, a neng a e nke ho kgothaletsa boKgama sekolo? (1)
- 4.1.16 Ke lebaka lefe leo re ka reng e ne e le lona le leholo le neng le kgothaletsa bashanyana baa ho se kene sekolo hantle? (2)

[30]

KAPA

4.2 Ka dipuo le diketso tsa bona, baphetwa ba pale ena ba ikarola koto tse pedi tse kgolo:

- Ba boulelang botjhaba le setso sa habo bona.
- Ba kgahlwakgahlwang ha bobebe ke ntho tsa baditjhaba – bokgowanatshwana.

Tshehetsa ka tse tswang paleng ena.

(30)

MATSHWAO A KAROLO YA C: [30]

MATSHWAO A PAMPIRI YOHLE: 100